

Tworjenje swójbnych mjenow

Anja Pohončowa

Kóždy rěč ma swoje wosebitosće, to potrjechi zdžěla tež tworjenje a wužiwanje swójbnych mjenow. Serbsčina zna-je samo wosebite kóncowki za wudate a njewudate žony. Předležacy přinošk njech služi k wujasnjenju, hdy so kotre kóncowki nałožuja.

Serbske swójbne mjena kaž tež mjena za njewudate holcy a žony tworja so z pomocu přiwěškow **-ec** a **-ic**, žónske formy za wudate žony z přiwěškomaj **-owa** a **-ina/-yna**. Njepřemyslujemy dołho wo tym, hdy so kotry přiwěšk wužiwa, ale činimy to skerje intuitiwne. Tak prajimy *Jenčec*, *Wróblec*, *Krymjakowec*, *Nawkec*, *Šoćic*, *Wałźic*, *Lawec*, *Dubawic*, *Elic* resp. *Jenčowa*, *Wróblowa*, *Šoćina*, *Elina*, *Nawcyna*. Eksistuje pak snano tola wěste prawidło? Jenož wot zwuka před přiwěškom **-ec/-ic** drje njemóže to wotwisować, wšak mamy w padže *Wróblec* a *Elic* samsny zwuk *l*, w padže *Krymjakowec* a *Dubawic* samsny zwuk *w* – ale tola rozdžělnu kóncowku. Pohladamy-li na musku formu, spóznajemy pak wěste prawidła.

Kónči-li so swójbne mjeno mandželskeho na konsonant abo na *-o*, twori so forma za wudate žony z pomocu přiwěška **-owa**: *Jenč* – *Jenčowa*, *Jan* – *Janowa*, *Wróbl* – *Wróblowa*, *Jakubaš* – *Jakubašowa* resp. *Bartko* – *Bartkowa*, *Hanto* – *Hantowa*. W tajkim padže tworja so holče resp. swójbne mjena bjezwuwzačnje na **-ec** (*Jenčec*, *Janec*, *Wróblec*, *Suchec*, *Jakubašec*, *Bartkec*, *Hantec*). To samsne plaći za muske mjena z adjektiwiskej strukturu, kotraž kónča na wokal *-y/-i* (nic pak *-ski*) a so deklinuju kaž adjektiw (hlej deleka). Žónske formy tworja so tež tu z pomocu přiwěška **-owa** a holče mjena z pomocu přiwěška **-ec**: *Nowotny* – *Nowotnowa*, *Nowotnec*; *Suchy* – *Suchowa*, *Suchec*.

Někotre muske mjena kónča so na mjechki konsonant. W deklinaciji kaž tež při tworjenju žónskich a holčich formow zasunje so potom *j* před kóncowku. Příklady za tajke mjena su: *Bětnar* (GSg. *Bětnarja*; *Bětnarjowa*, *Bětnarjec*), *Bartrom* (GSg. *Bartromja*; *Bartromjowa*, *Bartromjec*), *Hrjehor* (GSg. *Hrjehorja*; *Hrjehorjowa*, *Hrjehorjec*), ale: *Kocor* (GSg. *Kocora*; *Kocorowa*, *Kocorec*) a druhe. Pola mjena *Leźbor* nastachu w zaštych lětach njewěstosće hladajo na prašenje, hač je wukónc mjechki abo twjerdy. Tohodla jewitej so w nowšim pismowstwje wobě formje *Leźborjec* abo *Leźborec*. Po pochadze by swójbne mjeno *Leźbor* jenož twjerde było: *knježna Leźborec*, *knjeni Leźborowa*, *widžu knjeza Leźbora*.

Přiwěšk **-yna/-ina** so porno tomu wužiwa, kónči-li so

muske swójbne mjeno na *-a* resp. ma-li formu adjektiwu na *-ski*. Při tym změni so *k* na *c* a *g* na *z* a připowěsnje so přiwěšk **-yna**: *Nawka* – *Nawcyna*, *Langa* – *Lanzyna*, *Hanski* – *Hanscyna*. Druhe twjerde konsonanty so zmjechča a připowěsnje so přiwěšk **-ina**: *Šořta* – *Šořćina*, *Wařda* – *Wařźina*, *Šrama* – *Šramina*. Kónči-li mjeno na mjechki konsonant před *a*, so tohorunja připowěsnje **-ina**: *Ela* – *Elina*, *Krawža* – *Krawžina*. Zasadnje plaća tute prawidła tež za mjena njeserbskeho pochada, na příklad *Šweřda* – *Šweřźina*, *Beřma* – *Beřmina*, *Langa* – *Lanzyna*. Ale pola mjenow, kotraž kónča so na *k*, *g* před *a*, je žónska forma na **-yna** za někotrehožkuli trochu njewuwčuena. Tuž je tež móžno žónsku formu na **-owa** tworić, potajkim *Langowa*. Tole smě w tutym padže kóždy nošerka mjena sama za sebje rozsudzić.

Holče mjena tworja so w tutej skupinje na dwoje wašnje. Při tym dyrbimy wobkedžbować konsonant před kóncowku *-a*. Mjena na adjektiwisku kóncowku *-ski* kaž tež na konsonanty *k*, *ch*, *c*, *z*, *s* před *-a* tworja holče resp. swójbne mjena na **-ec** (*Hanski* – *Hanskec*, *Nawka* – *Nawkec*, *Mucha* – *Muchec*, *Pjaca* – *Pjajec*, *Haza* – *Hazec*, *Kusa* – *Kusec*). Wšitke druhe holče a swójbne mjena wot muskich formow na *-a* wotwodžuja so z pomocu přiwěška **-ic** (*Šořta* – *Šořćic*, *Wařda* – *Wařźic*, *Ela* – *Elic*, *Krawža* – *Krawžic*).

Su pak muske swójbne mjena, kotraž kónča so pak na konsonant pak na *-a*, na příklad *Dubaw* abo *Dubawa*. W přenim padže rěka wotpowědna žónska forma *Dubawowa* a swójbne a holče mjeno *Dubawec*. Jeli pak mjenuje so muž *Dubawa*, rěka jeho žona *Dubawina* a swójbne a holče mjeno je *Dubawic*. A dale wustupuja žónske formy na **-yna/-ina**, byrnjež njekónčiło so muske mjeno na *-a*, ale na konsonant, na příklad *Rachel* – *Rachelina*, *Šram* – *Šramina*, *Wjeňk* – *Wjeňcyna*. Tole zwisuje z přenjetnej muskej formu, kotraž so na *-a* kónči: *Rachela*, *Šrama*, *Wjeňka*.

We wobchadneje rěči tworja so mjena za wudate žony tež husto z přiwěškom *-ka*, wosebje pola swójbnych mjenow na *-l*, *-r* abo *-n* (*Rachelka*, *Budarka*, *Urbanka*). Tute wašnje dawa mjenu wěsty familiarny, haj samo salopny raz. Tole ma swoju paralelu w němčinje, hdžež bě přjedy tež jónu z wašnjom, žonu mjenować bjez předmjena abo přidawka „Frau“ jako „die Budarin“ (džensa wobchadnorěčnje „die Budarn“, „die Schmidtn“ atd.).

Pola serbskich swójbnych mjenow wustupuje nimo kóncowki **-ec** resp. **-ic** tež kóncowka **-ecy** resp. **-icy**: *Jenčec* abo *Jenčecy*, *Šoćic* abo *Šoćicy*. Po tradiciji wužiwaše so w ewangelskej wariante spisowneje rěče dołha forma swójbneho mjena, potajkim *Šoćicy*, *Jenčecy*. W ka-

tolskim pismowstwjje so porno tomu najhusćišo krótka forma nałożowaše, potajkim *Šoćic*, *Jenčec*, kotraž wotpowěduje genitiwej tutych słowow (hlej přikłady kaž *swójba Šoćic* resp. *Šoćic swójba*). Hišće w přenjej položcy 20. lětstotka bě w spisownej hornjoserbšćinje widzomna tendenca, w nominatiwje radšo wužiwać doľhu formu *Šoćicy*, *Jenčecy*. Po léće 1945 wliw Serbow z katolskich kónčin na spisownu řeč přiběraše a tuž njezadziwa, zo namakamy mjeztym w spisownej hornjoserbšćinje zwjetša krátke formy typu *Šoćic*, *Jenčec*. Formy na **-ecy/-icy** w nominatiwje skutkuja džensa skerje knižne, to rěka zo přislušeja wysokej stilistiskej runinje.

Hdyž naliča so wjacori swójbni (wšojedne, hač staj to mandželskaj abo su to džěći), wužiwa so tohorunja swójbne mjeno na **-ec/-ic**: *Beno a Hana Šoćic* resp. *Šoćic mandželskaj*, *Milenka a Bosko Jenčec* (sotra a bratr). Pola mandželskeju pisa so tež často: *Beno Šoľa z mandželskej Hanu*. Doľhe formy na **-ecy/-icy** tu tohorunja skerje zřědka wustupuja.

Něšto słowow dyrbi so hišće wo deklinowanju swójbnych mjenow dodać. Swójbne mjena su pluraletantumy a

so wotpowědnje deklinuja, wšojedne, hač kónči so nominatiwna forma na **-ec/-ic** abo **-ecy/-icy**. Wobkedźbować mamy w datiwje wosebitu kóncowku **-om**: *Póndžemy džensa Šoćic~~om~~*. Genitiw a akuzatiw tworitej so přewažnje bjez kóncowki: *To je Statnikec chěža.*, *Smy Elic a Nowotnec zetkali.*, *Braška přeprašuje Bena a Hanu Čornakec*. Cyle zřědka wustupuje tu kóncowka **-ow**.

Žónske formy deklinuja so jenož po adjektiwiskej deklinaciji, holče mjena wostanu njedeklinujomne: *Jenčowa*, *Nawcyna*, *Šoćina* – GSg. *Jenčoweje*, *Nawcyneje*, *Šoćineje*, DSg. *Jenčowej*, *Nawcynej*, *Šoćinej*, ASg. *Jenčowu*, *Nawcynu*, *Šoćinu*, ISg./LSg. *Jenčowej*, *Nawcynej*, *Šoćinej*.

Muske formy deklinuja so kaž wotpowědne substantiwy: Čornak kaž *hórnik*, Herman kaž *nan* (GSg. *Hermana*), Cyž kaž *wuj*, Krawc kaž *krawc*, Kowar kaž *wučer* (GSg. *Kowarja*), Bejma kaž *předsyda*, Ela kaž *čěsla*. Muske mjena typu *Nowotny*, *Suchi* a *Hanski* so kaž adjektivy deklinuja: GSg. *Nowotneho*, *Hanskeho*, DSg. *Nowotnemu*, *Hanskemu*, ASg. *Nowotneho*, *Hanskeho*, ISg./LSg. *Nowotnym*, *Hanskim*.

Přehlad

- A) muske mjeno kónči so na **konsonant** abo **-o** (Wawrij, Brězan, Krawc, Kowar, Woko)
 – žony → **-(j)owa** (Wawrijowa, Brězanowa, Krawcowa, Kowarjowa, Wokowa)
 – njewudate holcy/swójbne mjena → **-(j)ec** (Wawrijec, Brězanec, Krawcec, Kowarjec, Wokec)
- B) muske mjeno kónči so na **-ski** abo **-a** (Hanski, Ela, Šoľa, Wjeńka, Lebza)
 – wudate žony → **-ina/-yna** (Hanscyna, Elina, Šoćina, Wjeńcyna, Lebzyna)
 – njewudate holcy/swójbne mjena
- muske mjeno kónči so před *-a* na *ch*, *g*, *k*, *c*, *z* → **-ec** (Muchec, Langec, Wjeńkec, Pjavec, Lebzec)
  - wšitke druhe → **-ic** (Elic, Šoćic, Waľdźic)

Kedźbu: Změnu konsonantow wobkedźbować: *t* → *l*, *t* → *ć*, *d* → *dź*.

Zwučowanja

1. Twor swójbne mjena a žónske formy.

muske mjeno	swójbne mjeno	žónska forma
Brězan	Brězanec	Brězanowa
Brycka	Bryckec	Bryccyna
Rjeda	Rjedźic	Rjedźina
Cyž		
Bartko		
Šewc		
Kokla		
Hrjehor		
Kubaš		
Wowčer		
Haza		

Lubjenski		
Smoła		
Žur		

2. Wotwodź wot muskeho mjena swójbne mjeno a zasadź je w prawej gramatiskej formje.

_____ (Jenč) a _____ (Ela) přińdu džensa k wječeri.

Jutře pónđzemy _____ (Měrcink) na wopyt.

Njejsym so hišće _____ (Hantuš) woprašal.

Sy ty hižo z _____ (Wałda) rěčał?

Ja nochcu wo _____ (Budar) rěčeć.

Wón bě wčera pola _____ (Brėzan).

3. Zasadź prawu gramatisku formu.

Ja rěču z knjezom _____ (Nowak) a ty z knjeni _____ (Lanzyna).

Daj to prošu knjeni _____ (Elina).

Rěčiš ty wo knjezu _____ (Wowčer)?

Njejsym hišće knjeni _____ (Wićazowa) widzał.

Wutušćenje:

1. Twor swójbne mjena a žónske formy.

muske mjeno	swójbne mjeno	žónska forma
Brėzan	Brėzanec	Brėzanowa
Brycka	Bryckec	Bryccyna
Rjeda	Rjedźic	Rjedźina
Cyž	<i>Cyžec</i>	<i>Cyžowa</i>
Bartko	<i>Bartkec</i>	<i>Bartkowa</i>
Šewc	<i>Šewcec</i>	<i>Šewcowa</i>
Kokla	<i>Koklic</i>	<i>Koklina</i>
Hrjehor	<i>Hrjehorjec</i>	<i>Hrjehorjowa</i>
Kubaš	<i>Kubašec</i>	<i>Kubašowa</i>
Wowčer	<i>Wowčerjec</i>	<i>Wowčerjowa</i>
Haza	<i>Hazec</i>	<i>Hazyna</i>
Lubjenski	<i>Lubjenskec</i>	<i>Lubjenscyna</i>
Smoła	<i>Smolic</i>	<i>Smolina</i>
Žur	<i>Žurec</i>	<i>Žurowa</i>

2. Wotwodź wot muskeho mjena swójbne mjeno a zasadź je w prawej gramatiskej formje.

Jenčec(y) a *Elic(y)* přińdu džensa k wječeri.

Jutře pónđzemy *Měrcinkecom* na wopyt.

Njejsym so hišće *Hantušec* woprašal.

Sy ty hižo z *Wałdźicami* rěčał?

Ja nochcu wo *Budarjecach* rěčeć.

Wón bě wčera pola *Brėzanec*.

3. Zasadź prawu gramatisku formu.

Ja rěču z knjezom *Nowakom* a ty z knjeni *Lanzynej*.

Daj to prošu knjeni *Elinej*.

Rěčiš ty wo knjezu *Wowčerju*?

Njejsym hišće knjeni *Wićazowu*

widzał.